

Afrika'da Köleliğin Kaldırılmasına Dair 10 Eylül 1919 Tarihli Saint Germain-en-Laye Sözleşmesi ve Lozan Barış Antlaşması'nda Türkiye Tarafından Onaylanması

The Convention of Saint Germain-en-Laye dated September 10, 1919 on the Abolition of Slavery in Africa and its Ratification by Türkiye in the Treaty of Lausanne

Gürsoy ŞAHİN*

*Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
Afyonkarahisar, Türkiye

ORCID: G.Ş. 0000-0002-7817-2043

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Gürsoy Şahin,
Afyon Kocatepe Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
Afyonkarahisar, Türkiye
E-posta/E-mail: gshahin@aku.edu.tr

Başvuru/Submitted: 21.07.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested:
28.10.2023

Son Revizyon/Last Revision Received:
30.10.2023

Kabul/Accepted: 27.11.2023

Atf/Citation: Sahin, Gürsoy." Afrika'da Köleliğin Kaldırılmasına Dair 10 Eylül 1919 Tarihli Saint Germain-en-Laye Sözleşmesi ve Lozan Barış Antlaşması'nda Türkiye Tarafından Onaylanması" *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies* 44 (2023): 1-25.
<https://doi.org/10.26650/YTA2023-1331172>

ÖZ

Çalışmanın amacı Lozan Barış Antlaşması gereği Türkiye'nin katılmayı ve onaylamayı taahhüt ettiği 10 Eylül 1919 tarihli, Afrika ve köle ticareti hakkındaki Saint Germain-en-Laye Sözleşmesinin içeriğini irdelemektir. Lozan Antlaşması'nda vurgu yapılan bu sözleşme, kaynaklarda genel olarak köle ticaretinin önlenmesine yönelik esaslarla anılmaktadır. Sözleşmede Afrika topraklarında egemenlik haklarını kullanan devletlerin yerli nüfusun korunmasını gözetmeye ve onların maddi ve manevi refah koşullarının iyileştirilmesini denetlemeye devam edecekleri bildirilmekteydi. Yine sözleşmeye göre özellikle köleliğin her türü ile deniz ve kara yoluyla yapılan köle ticaretinin ortadan kaldırılmasını güvence altına almak için gayret gösterilecekti. Ayrıca Afrika'nın geleceği, su havzaları, ticari eşitlik vb. hususlarla ilgili kararlar da alınmış idi. Bu şekilde Türkiye, Lozan Antlaşması'yla Afrika ve kölelikle ilgili meselelere dâhil olup, uluslararası alanda bu konuda alınmış kararlara taraf oldu. Çalışmanın kaynaklarını temel olarak resmi yayınlar, Osmanlı Arşivi belgeleri ve TBMM Zabıt Cerideleri oluşturdu.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Köle Ticareti, Lozan Barış Antlaşması, Saint Germain-En-Laye Sözleşmesi

ABSTRACT

The study purposes to examine the content of the Convention of Saint Germain-en-Laye dated September 10, 1919 about Africa and slave trade, which Türkiye committed to participate and ratify as required by the Treaty of Lausanne. This contract underlined in the Lausanne Treaty is generally mentioned in the sources with the principles for preventing the slave trade. However, the convention declared that the states exercising their sovereign rights in the African territories would continue to oversee the protection of the indigenous population and inspect

the improvement of their material and spiritual welfare. Again, according to the agreement, efforts would also be made to ensure the abolition of all types of slavery in particular, as well as slave trade by sea and land. Moreover, decisions were made regarding issues such as the future of Africa, water basins, commercial equality, and etc. In this way, through the Treaty of Lausanne, Türkiye was involved in the issues related to Africa and slavery, as well as became a party to the decisions taken on this issue in the international field. The basic sources of the study involve official publications, Ottoman Archive documents, and the Minutes of the Grand National Assembly of Türkiye.

Keywords: Africa, slave trade, Treaty of Lausanne, Convention of Saint Germain-en-Laye

Extended Abstract

The Republic of Türkiye was recognized politically, legally, and economically through the Treaty of Lausanne, which also established its borders. At the Lausanne Conference, negotiations were held extensively during the meetings to find solutions to the several issues that had been inherited from the Ottoman Empire. The Turkish committee resolved some issues by confirming the international contracts and agreements that had been signed during the Ottoman era. In this sense, Türkiye undertook to participate and approve the contracts and treaties listed under 14 titles in the Article 100 of the Treaty of Lausanne. One of these contracts was the Convention Revising the General Act of Berlin of 1885 and the General Act and Declaration of Brussels of 1890, signed at Saint-Germain-en-Laye on September 10, 1919.

The first of the agreements referred to in this convention was the General Act of Berlin, which dated from February 26, 1885, in which the Ottoman Empire had become a party to the issue of Africa's future for preventing the slave trade. The Ottoman Empire had approved this contract on June 25, 1885. The second agreement the Ottoman Empire had joined as a party was the Declaration of Brussels on July 2, 1890 and again involved the issue of preventing the slave trade. The states that signed the Treaty of Lausanne also approved the General Act of Berlin and the Declaration of Brussels as well. The agreement mentioned in Article 100 was the Convention of St. Germain-en-Laye, dated September 10, 1919. Essentially, the 1885 General Act of Berlin, the 1890 General Act and Declaration of Brussels were revised through this contract to which the Ottoman Empire had not become a party.

The Treaty of Lausanne presented a perspective for solving the problems remaining from the Ottoman Empire. One of the most important indicators of this was how the 1919 Convention of St. Germain-en-Laye, which had redrafted the Berlin Contract of February 26, 1885 as well as the General Act and Declaration of Brussels of July 2, 1890 for preventing the slave trade, was placed in front of Türkiye. The Treaty of

Lausanne therefore resolved the issue that the Ottoman government had not been a party to the Convention of St. Germain-en-Laye in 1919. The Treaty of Lausanne also had fundamental articles regarding the commercial future of Africa. One should also keep in mind that Türkiye showed initiative in rejecting slavery and slave trade by becoming a party to the Convention of St. Germain-en-Laye, as positioned in Article 100 of the Treaty of Lausanne.

While reconstructing the Middle East as the winners of World War I, the Allies tried to get the states that had lost the war to accept Africa's de facto status in order to protect the bases they had established there by using the discourse of prohibiting slavery and slave trading. The Allies were very successful in this strategy. In addition, the Allies gained the opportunity to design Africa in accordance with their wishes both commercially and politically while on the other hand sharing the lands of Middle East. While Germany, having been defeated in World War I, was made to sign the Treaty of Versailles, one of the dictated articles pertained to the redrafting the 1885 Berlin Contract and 1890 General Act and Declaration of Brussels. The Convention of St. Germain-en-Laye also ensured Austria to accept the same article, as well as the mentioned article again occurring in the Treaty of Trianon that was signed with Hungary. Türkiye's turn came next, and Türkiye was also made to accept the same principles through the Treaty of Lausanne on July 24, 1923.

Giriş

Lozan Barış Konferansı'nda Osmanlı Devleti'nden kalan birçok konuya çözüm bulmak üzere uzunca müzakereler gerçekleştirildi. Bazı konularda bir sonuca ulaşılırken bazı hususlar Osmanlı döneminde imzalanan uluslararası sözleşme ve antlaşmaların Türk tarafı tarafından tasdiki şeklinde halledildi. Bu anlamda Türkiye, antlaşmanın 100. maddesinde 14 fıkra halinde sıralanan sözleşmelere ya da antlaşmalara katılmayı ve onaylamayı yükümlendi. Bu sözleşmelerden dikkat çekici olanlardan birisi “26 Şubat 1885 tarihli Berlin senedi umumîsiyle, 2 Temmuz 1890 tarihli Brüksel beyanname ve senedi umumîsinin yeniden tetkikini mutazammın olarak Senjermen – Anley'de imzalanan 10 Eylül 1919 tarihli mukavele” idi¹. 10 Eylül 1919 tarihli Saint Germain-En-Laye Sözleşmesi ile 26 Şubat 1885 tarihli Berlin Genel Senedi ve 2 Temmuz 1890 tarihli Brüksel Beyannamesi revize edildi.

Söz konusu maddede zikredilen ve Osmanlı Devleti'nin Batı Afrika'nın geleceği ve köle ticaretinin engellenmesi konusunda taraf olduğu antlaşmalardan ilki 26 Şubat 1885 tarihli Berlin Umumî Senedi idi. 15 Kasım 1884 ile 26 Şubat 1885 tarihleri arasında Almanya öncülüğünde toplanan *Batı Afrika* veya *Kongo Konferansı* adıyla Berlin'de toplanan konferansa İngiltere, Fransa, İtalya, Rusya, Avusturya-Macaristan, Hollanda, Portekiz, Danimarka, İspanya, Belçika, İsveç-Norveç Krallığı, Amerika Birleşik Devletleri² ve Osmanlı Devleti olmak üzere on dört devlet katıldı³.

Konferansın görünürdeki nedenlerinden biri Belçika ile Fransa arasında paylaşılmayan Kongo'nun geleceği hakkında karar vermektir. Diğer bir neden ise kıtanın geri kalmışlığını gidermektir. Esasında Berlin Konferansı'nın toplanmasının amacı Batı Afrika'nın tüm ulusların serbest ticaretine ve Hristiyanlığa açılması, medenileştirilmesi idi. Keza Kongo'da kölelik ve köle ticaretini engellemek de hedeflenmekteydi⁴.

Berlin Konferansı'nda “*serbest ticaret bölgesinin*” kurulacağı propagandası da gündemde idi. Buna göre Kongo havzasında Kongo ve Nijer nehirleri üzerinde geniş bir alanda serbest dolaşım sağlanacaktı⁵. Kısacası katılımcı devletler Berlin Konferansında

1 *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler*, İkinci Takım, C. II, *Konferansda İmzalanan Senetler (30 Ocak ve 24 Temmuz 1923)*, çev. Seha L. Meray, Yapı Kredi Yay., 3. Baskı, İstanbul, 2001, s.37.

2 ABD konferansa katılmış ancak konferans metnini imzalamamıştır.

3 *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Perakende Sadâret Hususî Maruzât Evrakı (Y.A.HUS)*, 180/46, s. 1 (H. 14/S/1302); *BOA, Yıldız Esas Evrakı (Y.EE)*, 73/17, s. 1 (H. 06/L/1302); *Afrika-yı Garbi İşlerine...*, s. 2.

4 Juhani Koponen, “The Partition of Africa: A Scramble for a Mirage?”, *Nordic Journal of African Studies*, 2/1, 1993, s. 131-132.

5 Juhani Koponen, “The Partition of Africa...”, s. 131-132.

kölelik ve köle alım satımına karşı çıkmaktaydı⁶. Ancak konferansta bu tür hukuki konular netliğe kavuşturulamadı. Ayrıca Afrika'nın sahip olduğu kaynaklarının tüm tarafların serbest erişimine açılmasının garanti edilmesi ve bu şekilde kıtada oluşan kargaşanın önleneyeceği görüşü de ileri sürüldü. Özellikle İngiltere ve Almanya tarafından gerçekleştirilen düzenlemelerin bir devlet kolonizasyonunu engelleyebileceği umudu dile getirildi⁷.

Netice itibarıyla 26 Şubat 1885'te 38 madde ve yedi bölümden oluşan Berlin Umumî Senedi imzalandı⁸. Alınan kararlara göre Afrika'nın Batılı devletler tarafından paylaşılmasının ve fiili işgalin önü açıldı. Berlin senedine göre kâğıt üzerinde paylaşım ve “*söz-lü işgal*” yerine söz konusu toprakların fiili olarak ele geçirilmiş olması esası kabul edildi. Yani “*fiili işgal*” esas alındı. Ayrıca işgalin diğer devletlere bildirilmesi esası da getirildi⁹. Bu antlaşma centilmenlik antlaşması niteliğinde idi. Bu şekilde Batı Afrika'daki sömürgecilik faaliyetlerine uluslararası bir meşruiyet kazandırıldı. Esasen bu bir yönüyle “*yağmanın*” kurallarının belirlenmesi anlamına gelmekteydi¹⁰.

Osmanlı Devleti konferansta, Berlin Büyükelçisi Mehmed Said Paşa ve Sefaret Müsteşarı Ohan Efendi tarafından temsil edildi¹¹. Osmanlı Devleti, Afrika'da çok sayıda Müslüman nüfusun bulunması, onların himaye ve genel menfaatlerini muhafaza etmek, esir ticaretinin yasaklanmasını destelemek, Afrika sahillerindeki arazi istimlâkleri sırasında çıkarlarını korumak ve Afrika'nın çeşitli bölgelerinde şebhenderler tayin edebilmek düşüncesindeydi¹². Ancak Osmanlı Devleti, konferanstaki çabasına rağmen ciddi bir varlık gösteremedi. Avrupalı devletlerin Afrika'ya müdahalelerinin önüne de geçemedi. Mevcut şartlarda antlaşma Osmanlı Devleti'nin beklentilerini karşılamamakla birlikte geciktirmenin doğru olmayacağı değerlendirilerek 25 Haziran 1885'te kaydı ihtirazi [çekince] şartı ile onayladı¹³.

6 İsmail Parlatur, “Türk Sosyal Hayatında Kölelik”, *Belleten*, C. 47, S. 187, Temmuz 1983, s. 805-830.

7 Gürsoy Şahin, “Afrika'nın Sömürgeleştirilme Sürecinde Berlin Konferansı (1884-1885) ve Afrika Basımına Yansımaları”, *History Studies*, C. 10, No 1, Şubat 2018, s. 247-268; T. O. Elias, “The Berlin Treaty and the River Niger Commission”, *The American Journal of International Law*, Oct., 1963, Vol. 57, No. 4 (Oct., 1963), pp. 873-882.

8 *Afrika-yı Garbi İşlerine Dair Berlin'de Mün'akid Konferans Mazbatalarının Tercümesidir*, Matbaa-yı Osmaniye, Dersaadet, 1302, s. 208.

9 Seha L. Meray, “Devletler Hukukuna Göre Ülke İktisabı Şekilleri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 10, S. 3, Mart 1955, s. 83-84; Feyza Kurnaz Şahin, *Çanakkale Savaşları ve Kara Afrika Basını Savaş, Basın ve Propaganda*, 2. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara, 2020, s. 46-47.

10 Gürsoy Şahin, “Afrika'nın Sömürgeleştirilme Sürecinde...”, s. 251.

11 *BOA, İrade Hariciye (İ.HR.)*, 295/18661 (H. 28/01/1302).

12 *BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV)*, 1/13, s. 1-3, (H. 15/04/1302).

13 *BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV)*, 1/13, s. 1-3 (H. 15/04/1302); Arthur Berriedale Keith, *The Belgian Congo and The Berlin Act*, Clarendon Press, Oxford, 1919, s. 62; Gürsoy Şahin, “Afrika'nın Sömürgeleştirilme Sürecinde...”, s. 247-268.

Osmanlı Devleti'nin köle ticaretinin önlenmesi hususunda taraf olduğu birçok ferman veya ikili antlaşma bulunmaktaydı¹⁴. Ancak Osmanlı'nın Berlin Genel Senedi düzeyinde taraf olduğu ikinci antlaşma Brüksel Sözleşmesi idi. 18 Kasım 1889'da İngiltere ve Belçika'nın daveti üzerine Brüksel'de uluslararası bir konferans toplandı¹⁵. Yedi bölüm ve toplam 100 maddeden oluşan Brüksel Senedi 2 Temmuz 1890'da imzalandı. Senedin birinci bölümünde esir ticareti yapılan Afrika ülkelerinde esir ticaretinin engellenmesi için alınacak tedbirler üzerinde durulmaktaydı. İkinci bölümde ise esirlerin nakline ve kervan yollarına yönelik tedbirlere dair esaslar bulunmaktaydı. Üçüncü bölümde deniz yolu vasıtasıyla gerçekleştirilen esir ticaretinin engellenmesi ve hatta kesin olarak kaldırılması ile ilgili düzenlemeler bulunmakta idi. Dördüncü bölümde ise uluslararası köle ticaretine yönelik alınması gereken tedbirler ve azat edilmelerine dair hükümler yer almaktaydı. Esir ticaretini engellemek için oluşturulacak örgütlerle ilgili maddeler beşinci bölümde yer almaktaydı. Altıncı bölümün konusu ise müskirat (alkollü içecek) maddelerinin yasaklanması ve buna yönelik tedbirleri içeriyordu. Yedinci ve son bölümde senede imza koyan devletlerin uzlaştıkları konular ve bunun uygulama esaslarına yönelik kararlılıkları belirtilmekteydi¹⁶.

Konferans sonunda 2 Temmuz 1890'da metni Belçika, Büyük Britanya, Fransa, İtalya, Almanya, İspanya, Avusturya-Macaristan, Danimarka, Hollanda, Kongo,

- 14 Osmanlı ülkesinde 1847 yılında Sultan Abdülmecid'in köle ticaretini yasaklamasına rağmen bu ticaret hukuken ve fiilen devam etti. Bilahare yine Sultan Abdülmecid 1857 (H Evasıt-ı Cemaziyelahir 1273, R 29 Kanunusani 1272, M 10 Şubat 1857) yılında bir ferman yayınlarak köle ticaretinin yasaklanması ve tacirlerin cezalandırılmasını istedi. "Üsera-yı zenciye tacirlerinin mücazâtına dair ferman-ı alî", *Düstur*, Tertip 1, C. 4, İstanbul, 1296, s. 388. Konuyla ilgili bir diğer antlaşma 25 Ocak 1880 (12 Safer 1297) tarihli İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan "Zenci Esirler Ticaretinin İlgası ve Men'i Hakkında Sözleşme" idi. Bu sözleşme ile Afrikalı kölelerin taşınmalarının sona erdirilmesi konusunda anlaşılmıştı. Sözleşme 25 Ocak 1880'de İstanbul'da imzalandı ve tasdik belgeleri 17 Nisan 1880'de yine İstanbul'da teati edildi. Böylece Osmanlı ülkesinde köle ticaretini yasaklayan Sultan Abdülmecid'in 1857 tarihli fermanına atıfta bulunularak bu fermanın getirdiği "ülkeye zenci köle sokulması yasağına" Osmanlı ülkesindeki zenci kölelerin yurt dışına çıkarılması yasağı da getirildi. Anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti, köle ticaretini yasaklayan 1857 tarihli ferman dışında İngiltere ile 25 Ocak 1880 tarihinde imzalanan "Zenci Esirler Ticaretinin İlgası ve Men'i Hakkında Sözleşme", 26 Şubat 1885 tarihli Berlin Senedi Umumisi ve 2 Temmuz 1890 tarihli Brüksel Sözleşmesini onaylayarak uluslararası antlaşmalar ile köle ticaretine karşıtlığını gösteren ülkelerden biri oldu. Böylece Osmanlı Devleti taraf olduğu antlaşmaların hükümlerini yerine getirmek için çeşitli önlemler aldı. Bu çabaların bir sonucu olarak ülke içinde mevcut kölelerin sayısı hızla azalırken temel kölelik kaynağı da kurutulmuş oldu. Gülnehal Bozkurt, "Köle Ticaretinin Sona...", s. 49-50, 73; Belkıs Konan, "Osmanlı Devleti'nden Erken Cumhuriyet Dönemine Kadın Ticaretinin Engellenmesi Yolunda Yapılan Girişimler", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 70, S. 4, 2021, s. 1491-1493; "Üsera-yı zenciye ticaretinin men'ine dair kanun", H 22 Rebiülahir 1307, R 04 Kanunuevvel 1305 M 16 Aralık 1889, *Düstur*, Tertip 1, C. 6, (4 Zilka'de 1304, 14 Ramazan 1312, 13 Temmuz 1303(1887)-27 Şubat 1310(1890), Başvekalet Devlet Matbaası, Ankara, 1939, s. 486.
- 15 Abdullah Özdağ, "Afrika'da Esir Ticaretinin Yasaklanması: Brüksel Konferansı (1890)", *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, C. 2, S. 1, Mayıs 2018, s. 248.
- 16 BOA, *Yıldız Sadaret Resmî Maruzat Evrakı (YA.RES)*, 51/19, 002 (H-15-11-1307); Abdullah Özdağ, "Afrika'da Esir Ticaretinin...", s. 248.

Amerika Birleşik Devletleri, Portekiz, İran, İsveç-Norveç, Rusya, Osmanlı Devleti ve Zanzibar imzaladı. Brüksel Konferansı Genel Senedini imzalayanlar, Afrikalı köle ticaretine bir son verme kararlılığıyla aynı ölçüde harekete geçtiklerini beyan etti. Antlaşmada içki ithalinin engellenmesi ve silah ticaretinin kısıtlanmasının Afrika halkını kölelikten korumaya yardımcı olacağı da belirtilmişti¹⁷. Bu konferansla 26 Şubat 1885 tarihli Berlin Konferansı tamamlanıyordu. Brüksel Senedi ile köle ticareti kesinlikle yasaklanırken Afrika'nın yerli halklarına da geniş haklar getiriyordu¹⁸.

1890 Brüksel Konferansından sonra köleliğin kaldırılması sorunu uluslararası çevrelerde 10 Eylül 1919 tarihli Saint Germain Antlaşması ile gündeme gelecekti¹⁹. St. Germain-En-Laye Sözleşmesine, Müttefiklerin Avusturya ile imzaladıkları Saint-Germain-En-Laye Antlaşmasının Bölüm XIV, Çeşitli Hükümler başlığında 373. maddesinde atıf yapılmıştı. Buna göre;

“Avusturya, 26 Şubat 1885 tarihli Berlin ve 2 Temmuz 1890 tarihli Brüksel Genel Senetlerinde ve bunları tamamlayan ya da değiştiren sözleşmelerde ele alınan diğer konularla birlikte, silah ve alkollü içki trafiğine ilişkin olarak Müttefik ve Ortak Devletler ya da bunlardan herhangi biri tarafından diğer herhangi bir Devletle yapılmış ya da yapılacak sözleşmeleri tanımayı ve kabul etmeyi taahhüt eder”

şeklinde idi. Bu hükümler aynı mealde Almanya ile 28 Haziran 1919 tarihinde imzalanan Versailles Barış Antlaşmasınının 126. maddesinde ve 4 Haziran 1920 tarihinde Macaristan ile imzalanan Trianon Barış Antlaşmasınının 356. maddesinde de yer almaktaydı. Esasen Versailles, St. Germain, Trianon ve Sevr Barış Antlaşmalarında somutlaşan Milletler Cemiyeti Misakı, I. Dünya Savaşı'nın galip devletleri Madde 23 (b)'de kendi kontrolleri altındaki topraklar ve yerli sakinler lehine bazı önermeler sunmuştu²⁰.

Versailles, Trianon ve Saint Germain Antlaşmalarında atıf yapılan ve Afrika'da köleliğin önlenmesine yönelik olup Türkiye'nin taraf olmadığı St. Germain-en-Laye Sözleşmesi, Lozan Konferansı sırasında Türkiye'nin önüne çıkarıldı. Bu meyanda Türkiye, Lozan Barış Antlaşması'nın 100. maddesinde yer alan 12. fıkrada zikredilen bu sözleşmeye katılmayı taahhüt etmekte idi. Kölelik ve köle ticaretinin engellenmesini

17 Gülnihal Bozkurt, “Köle Ticaretinin Sona Erdirilmesi Konusunda Osmanlı Devletinin Taraf Olduğu İki Devletlerarası Anlaşma”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C. 1, S. 1, Şubat 1990, s. 51-52.

18 İsmail Parlatur, “Türk Sosyal Hayatında Kölelik”, s. 805-830.

19 Abdullah Özdağ, “Afrika'da Esir Ticaretinin...”, s. 245.

20 Hugo Fischer, “The Suppression of Slavery in International Law: IP”, *The International Law Quarterly*, Oct., 1950, Vol. 3, No. 4 (Oct., 1950), p. 503; “Treaty of Peace Between The Allied and Associated Powers and Hungary”, <http://www.gwpda.org/versa/tri5.htm> (Erişim Tarihi: 09.05.2023).

amaçlayan ve Türkçe literatürde yeterince irdelenmeyen 10 Eylül 1919 tarihli Saint Germain-en-Laye Sözleşmesi araştırmanın temel konusunu oluşturdu. Çalışmada adı geçen sözleşmenin tüm maddeleri değerlendirilerek köle ticaretinin önlenmesi hususundaki önemi ortaya konulmaya çalışıldı. Keza Türkiye'nin, Afrika ve kölelikle ilgili meselelere dâhil olarak uluslararası alanda bu konuda alınmış kararlara taraf olduğu vurgulandı.

1. 10 Eylül 1919 Tarihli St. Germain-En-Laye Sözleşmesi

Berlin senedi umumisiyle Brüksel beyanname ve umumi senedinin revizyonu amacıyla imzalanan St. Germain-en-Laye Sözleşmesi kaynaklarda genel olarak köle ticaretinin önlenmesine yönelik esaslarla anılmaktaydı. Sözleşmede ayrıca Afrika topraklarında egemenlik haklarını veya otoriteyi kullanan devletlerin yerli nüfusun korunmasını gözetmeye ve onların maddi ve manevi refah koşullarının iyileştirilmesini denetlemeye devam edecekleri de bildirilmekteydi. Yine sözleşmeye göre özellikle köleliğin her türünün ve deniz ve kara yoluyla yapılan köle ticaretinin kesin olarak kaldırılmasını güvence altına almak için gayret gösterilecekti. İlâveten Afrika'nın geleceği, su havzaları, ticari eşitlik vb. hususlarla ilgili kararlar da alınmış idi²¹. Sözleşmede daha önce alınan kararlara ek olarak uluslararası ve kıtalararası köle ticareti, zorla çalıştırma, borçlanma yolu ya da evlat edinme yoluyla yapılan köleliğin ortadan kaldırılması güvenceye alındı²². Osmanlı Devleti, St. Germain-en-Laye Sözleşmesine taraf değildi. Ancak sözleşmenin 13. Maddesi gereği daha önceden onayladığı ve taraf olduğu 1885 tarihli Berlin Genel Senedi ve 1890 tarihli Brüksel Senedi yürürlükten kaldırılmıştı²³.

St. Germain-en-Laye Sözleşmesi, Britanya İmparatorluğu, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Belçika, İtalya, Portekiz ve Japonya tarafından 10 Eylül 1919'da imzalandı²⁴. Büyük Britanya aynı zamanda dominyonları olan Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda, Hindistan ve Güney Afrika için de imza attı. İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri hariç tüm devletler sözleşmeyi onayladı. Berlin veya Brüksel Genel

21 1885 Berlin Senedi taraflar bakımından (sadece taraflar arasında hüküm ifade ediyordu), mekân bakımından (yalnız Afrika sahilleri ile ilgiliydi) ve zaman bakımından önceyi kapsamamakta yalnız geleceğe dönük hüküm ifade ediyordu) sınırlı bir anlaşma idi. Seha L. Meray, "Devletler Hukukuna Göre...", s. 83-84.

22 İsmail Parlatur, "Türk Sosyal Hayatında Kölelik", s. 805-830.

23 1885 Berlin Senedi taraflar bakımından (sadece taraflar arasında hüküm ifade ediyordu), mekân bakımından (yalnız Afrika sahilleri ile ilgiliydi) ve zaman bakımından önceyi kapsamamakta yalnız geleceğe dönük hüküm ifade ediyordu) sınırlı bir anlaşma idi. Seha L. Meray, "Devletler Hukukuna Göre...", s. 83-84.

24 "26 Şubat 1885 tarihli Berlin umumî senediyle...", s. 163-173; "Convention Signed at Saint Germain-en-Laye, September 10, 1919 Revising the general act of Berlin of 1885 and the general act and declaration of Brussels of 1890", *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1928*, Volume I, United States Government Printing Office, Washington, 1942, s. 438.

Senetlerini onaylayan ancak 1919 sözleşmesini onaylamayan veya bu sözleşmeye taraf olmayan devletler, hala Berlin ve Brüksel Genel Senetlerine bağlı kabul edilmekteydi. Bu devletler Avusturya, Danimarka, Almanya, Macaristan, Hollanda, Norveç, İran, İspanya, İsveç ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile Türkiye idi²⁵.

Sözleşmenin giriş bölümünde öncelikle neden bir düzenlemeye ihtiyaç duyulduğu açıklanmaktaydı. Buna göre 26 Şubat 1885'te Berlin'de imzalanan Afrika Konferansı Genel Senedi öncelikle köleliğin ve köle ticaretinin hala gelişmekte olduğu bir kıtanın az bilinen ya da yeterince örgütlenmemiş bölgelerinde ticari ve uygarlaştırıcı eylemlerine rehberlik edecek genel ilkeler konusunda devletlerin mutabakatını göstermeyi amaçlıyordu.

Söz konusu senedin 4. maddesi ile yirmi yıl için tesis edilen serbest ithalat sisteminin 2 Temmuz 1890 tarihli Brüksel Bildirisi ile on beş yıllık geçici bir süre için değiştirilmesi gerekli görülmüş ve bu tarihten beri söz konusu senet ve bildiri hükümlerine rağmen herhangi bir antlaşma yapılmamıştı. Oysa imzacı devletler 1885 Berlin Genel Senedi ve 1890 Brüksel Genel Yasası'nın uygulandığı bölgelerin "*artık tanınmış makamların kontrolü altında*" olduğunu, "*yerel koşullara ve yerli nüfusun gelişimine uygun idari kurumlarla donatıldığını*" ve "*ilerleme kaydetmeye*" devam ettiğini beyan etmişlerdi. Bu nedenle imzacılar Berlin ve Brüksel yasaları ile tesis edilen genel uygarlık ilkelerinin uygulanmasını modern gerekliliklere uygun düzenlemelerle sağlamak istediklerini ifade etmişlerdi²⁶.

Berlin ve Brüksel Antlaşmalarıyla tesis edilen "*genel uygarlık ilkelerinin uygulanmasını, modern gereklere uygun düzenlemelerle sağlamak arzusuyla*" galip devletler Tam Yetkili Temsilcilerini görevlendirmişlerdi. Bu şartlar altında imzalanan St. Germain-en-Laye Sözleşmesinin ilk maddesinde imzacı devletler, 26 Şubat 1885 tarihli

25 Hugo Fischer, "The Suppression of Slavery...", pp. 503-522.

26 "Convention Signed at Saint Germain-en-Laye...", s. 437; Hugo Fischer, "The Suppression of Slavery...", pp. 503-522.

Berlin Genel Senedi'nin birinci maddesi ile tanımlanan alan içinde²⁷, kendi yetkileri altında bulunan topraklarda, kendi uyrukları ile bu sözleşmeye daha sonra katılabilecek Milletler Cemiyeti üyesi devletlerin uyrukları arasında, bu maddenin son fıkrasında belirtilen çekinceye bağlı kalmak koşuluyla, tam bir ticari eşitlik sağlamayı taahhüt etmekteydiler.

İkinci maddeye göre sözleşmeye imza atan devletlerin ve Milletler Cemiyeti üyesi olup sözleşmeye sonradan katılabilecek olan devletlerin uyruklarına ait mallar, birinci maddede belirtilen bölgelerin iç kısımlarına serbestçe girebileceklerdi. Söz konusu mallara ithalat ya da ihracatta farklı bir işlem uygulanmayacak, transit geçiş, verilen hizmetler karşılığında alınanlardan başka her türlü resim, vergi ya da harçtan muaf tutulacaktı. Söz konusu devletlerden herhangi birinin bayrağını taşıyan gemiler, birinci maddede belirtilen topraklardaki tüm kıyılara ve tüm deniz limanlarına da girebilecekler ve hiçbir farklı muameleye tabi olmayacaklardı. Bu hükümlere bağlı olarak ilgili devletler, kendi topraklarında uygulanacak gümrük ve seyrüsefer düzenlemeleri ve tarifeleri konusunda tam bir hareket serbestisine tabi olacaklardı.

Sözleşmenin üçüncü maddesine göre birinci maddede belirtilen ve taraf devletlerden birinin otoritesi altında bulunan topraklarda bu devletlerin ya da Milletler Cemiyeti üyesi olup sözleşmeye sonradan katılabilecek olan devletlerin vatandaşları, kamu güvenliği ve düzeninin korunması için gerekli sınırlamalara bağlı kalmak koşuluyla, şahıslarının ve mallarının korunması, taşınır ve taşınmaz mallarının edinilmesi ve devredilmesi ve mesleklerinin icrası bakımından hiçbir ayırım gözetilmeksizin o toprakları idare eden devletin vatandaşlarıyla aynı muameleden ve aynı haklardan yararlanacaklardı.

Diğer maddede devletlerin mülkiyeti üzerinde serbestçe tasarrufta bulunmak ve ülkesinin doğal kaynaklarının geliştirilmesi için imtiyazlar vermek hakkını saklı tuttuğundan bahsedilmekteydi. Ancak bu konulardaki hiçbir düzenleme taraf devletlerin

27 26 Şubat 1885 tarihli Berlin Genel Senedi'nin 1. maddesi şu şekilde idi;

Tüm ulusların ticareti tam bir özgürlüğe sahip olacaktır:

1. Kongo havzasını oluşturan tüm bölgelerde ve bu havzaya dökülen sularda.

2. Atlas Okyanusu boyunca 2° 30' güney enleminde yer alan paralelden Logé ağzına kadar uzanan deniz bölgesinde.

3. Yukarıda tanımlanan Kongo Havzası'ndan doğu yönünde Hint Okyanusu'na kadar, 5° kuzey enleminde güneyde Zambesi Nehri'nin ağzına kadar uzanan bölgede, sınır çizgisi bu noktadan itibaren Zambesi'yi Shiré ile birleştirdiği yerin 5 mil yukarısına kadar yükselecek ve daha sonra Nyassa Gölü ile Zambesi'nin suları arasındaki su havzasını takip ederek sonunda Zambesi ve Kongo suları arasındaki su havzasına ulaşacaktır.

Serbest ticaret ilkesinin bu doğu bölgesine genişletilmesinde Konferans Güçlerinin yalnızca kendileri için taahhüt altına girdikleri ve bağımsız bir Egemen Devlete ait topraklarda bu ilkenin yalnızca söz konusu Devlet tarafından onaylandığı ölçüde geçerli olacağı açıkça kabul edilmektedir. Ancak Güçler, bu onayı almak ve her durumda tüm ulusların transit geçişi için en uygun koşulları sağlamak amacıyla Hint Okyanusu'nun Afrika kıyısında yerleşik Hükümetler nezdinde iyi niyetlerini kullanmayı kabul edecekleri bildirilmektedir (Madde 1 Ek).

ve Milletler Cemiyeti üyesi olup da sözleşmeye bağlı kalabilecek devletlerin vatandaşları arasında farklı muamele yapılmasını kabul etmiyordu.

Beşinci madde ticaret gemilerinin mal ve yolcu taşımacılığı ile ilgili idi. Birinci maddede belirtilen sınırlar içerisinde Nijer Nehrinin kollarının ve denize döküldüğü yerin ve bölgedeki bütün nehirlerin ve bunların kollarının ve bu topraklar içinde bulunan göllerin seyrüseferi, ticaret gemileri ile mal ve yolcu taşımacılığı için tamamen serbest olacaktı. Taraf devletlerin ve Milletler Cemiyeti üyesi olup da sözleşmeye katılabilecek olan devletlerin vatandaşlarına ait her çeşit deniz taşıtına, her bakımdan tam bir eşitlikle davranılacaktı.

Altıncı maddeye göre bölgedeki seyrüsefer herhangi bir kısıtlama veya harca tabi olmayacaktı. Karaya çıkma, durma, depolama, dökme, numune için yük/ambalaj kırma veya zorunlu bekleme ile ilgili herhangi bir yükümlülüğe tabi tutulmayacaktı. Gemilerden hiçbir deniz veya nehir geçiş ücreti alınmayacağı gibi gemideki mallardan da hiçbir transit geçiş vergisi talep edilmeyecekti. Yalnızca seyrüsefere verilen hizmetlerin karşılığı olabilecek vergi ya da harçlar alınacaktı. Bu vergi ya da harçların tarifesinde herhangi bir farklı işlem kabul edilmeyecekti.

Sonraki maddede nehir ve göllerin her bakımdan, kolları oldukları nehir ve göllerle aynı kurallara tabi olacağından bahsedilmekteydi. Buna göre beşinci maddede belirtilen nehir ve göllerin belirli kesimlerinde, bunların kollarında ve denize döküldüğü yerlerde, su yoluna ulaşım sorunlarını gidermek ya da problemlerini düzeltmek gibi özel bir amaçla yapılabilecek karayolları, demiryolları ya da yan kanallar, bu nehir ve göllerin bağımsız sayılacaktı. Ayrıca taraf devletlerin ve Milletler Cemiyeti üyesi olup da sözleşmeye katılabilecek olan devletlerin uyruklarının trafiğine de eşit ölçüde açık olacaktı.

Bu yollar, demiryolları ve kanallar üzerinde, yalnız yapım, bakım ve işletme giderleri ile işletmeye makul olarak tahakkuk edecek kârlar üzerinden hesaplanacak geçiş ücretleri alınacaktı. Bu geçiş ücretlerinin tarifesi taraf devletlerin ve Milletler Cemiyeti üyesi olup sözleşmeye sonradan katılabilecek olan devletlerin vatandaşlarına eşit oranda uygulanacaktı.

Sekizinci maddeye göre taraf devletler, seyrüseferin güvenliğini ve denetimini sağlamak amacıyla uygun göreceği kuralları koymakta serbestti. Ancak bu kuralların ticaret gemilerinin dolaşımını mümkün olduğunca kolaylaştırmaya yönelik olmasına itina gösterilecekti.

Sözleşmenin dokuzuncu maddesinde nehirlerin ve nehirlere dökülen akarsuların ve göllerin, birden çok kıyıdaş devlet tarafından kullanılması zorunlu olmayan kesimlerinde, yetkiyi kullanan hükümetler, kamu güvenliği ve düzeninin korunması ve medenileştirme ve sömürgeleştirme çalışmalarının öteki gerekleri için gerekli olabilecek sistemleri kurmakta özgür kalacaklardı. Ancak bu düzenlemeler, gemiler arasında ya da taraf devletlerin vatandaşları ile Milletler Cemiyeti üyesi olup işbu sözleşmeye bağlı kalabilecek devletlerin uyrukları arasında herhangi bir farklı muameleyi kabul etmeyecekti.

Onuncu maddeye göre taraf devletler, denetimleri altındaki bölgelerde, kişilerin ve malların korunmasını ve gerektiğinde ticaret ve transit geçiş özgürlüğünü sağlamaya yetecek fiili otorite ve polis gücü bulundurma yükümlülüğünü kabul etmekteydi.

Sözleşmenin on birinci maddesinde Afrika topraklarında egemenlik haklarını veya yetkilerini kullanan taraf devletlerin, yerli halkın korunmasını ve maddi ve manevi durumlarının iyileştirilmesini sağlamaya devam edecekleri bildirilmekteydi. Özellikle her türlü köleliğin ve kara ve deniz yoluyla yapılan siyah köle ticaretinin tamamen ortadan kaldırılması sağlanmaya çalışılacaktı. Sözleşmenin bu hükmü esasen 1885 Berlin Genel Senedinin altıncı maddesini yeniden yürürlüğe koymaktaydı²⁸.

Maddenin devamında yerlilere ilerleme ve uygarlık yolunda önderlik etmeyi amaçlayan, öteki taraf devletlerin ve Milletler Cemiyeti üyesi devletlerin uyruklarınca kurulmuş ve örgütlenmiş dinsel, bilimsel ya da hayır kurumlarını ve girişimlerini, ulus ya da din ayrımı gözetmeksizin koruyacak ve destekleyeceklerdi. Bilimsel misyonlar, bunların araçları ve koleksiyonları da aynı şekilde özel ilgi konusu olacaktı.

Vicdan özgürlüğü ve her türlü dinin serbestçe uygulanması, taraf devletlerin ve Milletler Cemiyeti üyesi olup sözleşmeye taraf olabilecek devletlerin bütün uyrukları için açıkça güvence altına alınmıştı. Buna göre misyonerler, dini faaliyetlerini sürdürmek amacıyla Afrika topraklarına girme ve bu topraklarda seyahat etme ve ikamet etme hakkına sahip olacaklardı.

Bundan önceki iki fıkra hükümlerinin uygulanması, ancak kamu güvenliği ve düzeninin korunması için gerekli olabilecek veya Afrika topraklarında otorite kullanan güçlerden herhangi birinin anayasal hukukunun uygulanmasından kaynaklanabilecek kısıtlamalara tabi olacaktı.

28 Hugo Fischer, "The Suppression of Slavery...", pp. 503-522

On ikinci maddeye göre taraf devletler, sözleşmenin uygulanmasına ilişkin olarak aralarında müzakere yoluyla çözümlenemeyecek herhangi bir uyuşmazlık çıkarsa, bu uyuşmazlığın çözümü için Milletler Cemiyeti Sözleşmesi hükümlerine uygun olarak bir hakem kuruluna sunulmasını kabul etmekteydi.

On üçüncü madde sözleşmenin birinci maddesinde yer alan hükümler hariç olmak üzere, Berlin Genel Senedi (26 Şubat 1885) ve Brüksel Genel Senedi (2 Temmuz 1890) ile bunlara ekli aynı tarihli beyanname, sözleşmeye taraf olan devletler arasında bağlayıcı oldukları ölçüde, yürürlükten kaldırılmış sayılacaktı.

Sözleşmenin on dördüncü maddesi Afrika toprakları üzerinde otorite sahibi olan devletler ve Milletler Cemiyeti üyesi olup Berlin Antlaşmasına veya Brüksel Antlaşmasına veya bunlara ekli beyannameye taraf olan diğer devletler bu sözleşmeye katılabileceklerdi. Taraf devletler, bu devletlerin katılmalarını sağlamak için ellerinden gelen çabayı göstereceklerdi.

Bu katılma, diplomatik kanaldan Fransa Cumhuriyeti Hükümetine ve onun tarafından da bütün imzacı veya katılan devletlere bildirilecekti. Katılma, Fransız Hükümetine bildirildiği tarihten itibaren yürürlüğe girecekti.

Sözleşmenin on beşinci ve son maddesine göre taraf devletler, sözleşmenin yürürlüğe girmesinden itibaren on yıl geçtikten sonra, tecrübelerin gerekli gösterebileceği değişiklikleri yapmak üzere yeniden toplanacaklardı.

Sözleşme mümkün olan en kısa sürede onaylanacaktı. Taraf olan her devlet onayını Fransız Hükümetine bildirecek, Fransız Hükümeti de diğer bütün imzacı devletlere iletcekti. Onay belgeleri Fransız Hükümeti arşivlerinde saklanacaktı. Sözleşme, taraf devletler için onay belgesinin tevdi edildiği tarihten itibaren yürürlüğe girecek ve bu andan itibaren söz konusu devletler, onay belgelerini tevdi etmiş olan diğer güçler bakımından bağlayıcı olacaktı. Sözleşmenin yürürlüğe girmesi üzerine Fransız Hükümeti, onaylı bir örneğini, Barış Antlaşmaları uyarınca sözleşmeyi kabul etmeyi ve ona uymayı taahhüt etmiş olan devletlere gönderecekti. Bu devletlerin adları, sözleşmeye bağlı kalan devletlere bildirilecekti. Bu şekilde belgede adı geçen tam yetkili temsilciler sözleşmeyi imzaladı²⁹. Sözleşme, Fransa Cumhuriyeti Hükümeti arşivlerinde saklanacak ve

29 "Convention Signed at Saint Germain-en-Laye...", s. 443.

onaylı kopyaları imzacı devletlerin her birine gönderilecek olan tek bir nüsha halinde düzenlendi³⁰.

2. St. Germain-en-Laye Sözleşmesinin Lozan Konferansında Gündeme Gelmesi ve Müzakeresi

10 Eylül 1919 tarihinde imzalanmış St. Germain-en-Laye Sözleşmesi, Lozan Barış Konferansı tutanaklarında ilk olarak 25 Ocak 1923'te 4 Sayılı Tutanağa Ek, Ek A, İkinci Komisyonun İkinci Alt Komisyonu “*Bir Takım Antlaşmaların ve Sözleşmelerin Yeniden Yürürlüğe Konulmasına Ya Da Bunlara Son Verilmesine İlişkin Raporun Ek Maddeler*” başlığında yer aldı. Ek Maddelerde Madde 2'nin 8. fıkrasında Berlin Genel Senedi (26 Şubat 1885) ile Brüksel Genel Senedi ve Brüksel Bildirisi (2 Temmuz 1890)'nin yeniden gözden geçirilmesine ilişkin olarak da St. Germain-en-Laye Sözleşmesine atf yapılarak Türkiye'nin sözleşmelere katılmayı yükümlenmesi istenmekteydi³¹. 8. firkada zikredilen ve araştırmanın konusunu oluşturan sözleşme “*26 Şubat 1885 tarihli Berlin senedi umumîsiyle, 2 Temmuz 1890 tarihli Brüksel beyanname ve senedi umumîsinin yeniden tetkikini mutazammın olarak Senjermen-Anley'de imzalanan 10 Eylül 1919 tarihli mukavelename*” adlı ve kısaca St. Germain-en-Laye olarak ifade edilen sözleşme idi.

Lozan görüşmeleri sürecinde Türkiye'nin önüne konulan St. Germain-en-Laye Sözleşmesiyle ilgili gündem Lozan'ın birinci safhasında ele alındı. Müzakereler Ouchy Şatosunda 26 Ocak 1923 tarihinde saat 16.00'da başladı. M. Serruys'ün başkanlığında açılan oturumda tutanaklar incelenmeye başlandı. Konu 14 sayılı tutanakta raporlandı. Buna göre “*iki taraflı antlaşmaların yeniden yürürlüğe konulması ve Türkiye'nin birtakım uluslararası sözleşmelere katılması ile ilgili İngiltere, Fransa ve İtalya Temsilci Heyetlerince bir maddeler tasarısının sunulduğu*” adlı tasarının görüşülmesine başlandı. Tasarı eki *Üç Temsilci Heyetince Teklif Edilen Maddeler* şeklinde gündeme geldi. A, B, C ve D maddelerinden oluşan tasarının Madde B başlığında yer alan 12. Fıkra; Berlin Senedi (26 Şubat 1885) ve Brüksel Genel Senedi ile Brüksel Bildirisi (2 Temmuz

30 [Antlaşmanın onaylanmasına tavsiye ve onay veren 3 Nisan 1930 tarihli Senato kararı (2 Nisan yasama günü) aşağıdaki anlayışı içeriyordu: “*Amerika Birleşik Devletleri'nin taraf olabileceği ve sözleşme kapsamında ortaya çıkan bir uyumsuzluk durumunda, bu uyumsuzluk, Amerika Birleşik Devletleri'nin talep etmesi halinde, 18 Ekim 1907 tarihinde Lahay'de imzalanan uluslararası uyumsuzlukların pasif çözümlüne ilişkin sözleşme uyarınca oluşturulan bir tahkim mahkemesine veya başka bir tahkim mahkemesine sunulacaktır.*”]

Fransızca olarak imzalanmıştır; İngilizce çevirisi Dışişleri Bakanlığı Antlaşma Serisinden alınmıştır. Senato tarafından bir mutabakatla tavsiye edilen onay, 3 Nisan 1930 (yasama günü 2 Nisan); Başkan tarafından söz konusu mutabakata tabi olarak onaylandı, 11 Nisan 1930; Amerika Birleşik Devletleri'nin onayı Fransız Cumhuriyeti Hükümetine tevdi edildi, 29 Ekim 1934; Başkan tarafından ilan edildi, 3 Kasım 1934. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1928v01/d311> (Erişim Tarihi: 09.05.2023).

31 *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler*, Birinci Takım, C. II, İkinci Komisyonu Tutanakları ile Raporları (Yabancılar Uygulanacak Rejim), çev. Seha L. Meray, Yapı Kredi Yay., 3. Baskı, İstanbul, 2001, s.71.

1890)'nin yeniden gözden geçirilmesine ilişkin olarak 10 Eylül 1919 tarihli St. Germain-en-Laye Sözleşmesine Türkiye'nin katılmasını yükümlenme ile ilgili idi³².

M. Serruys, alt komisyona Fransız, İngiliz ve İtalyan temsilcilerince önerilen ve Türkiye ile diğer devletler arasında çok taraflı ve iki taraflı bir takım antlaşmaların yeniden yürürlüğe konulmasıyla Türkiye'nin ekonomik nitelikte bir takım sözleşmelere katılmasına ilişkin maddeleri kapsayan bir tasarı sunulduğunu bildirdi. Müzakereler sırasında Hava Ulaştırmasının Düzenlenmesine ilişkin 13 Ekim 1919 tarihli sözleşme, 7 Temmuz 1905 tarihli Uluslararası Tarım Enstitüsünün Kurulmasına ilişkin sözleşme ve kibrit yapımında beyaz fosfor kullanılmasının yasaklanması ile ilgili 26 Eylül 1906 tarihli sözleşmeler üzerinde duruldu. Ancak St. Germain-en-Laye Sözleşmesinden bahsedilmedi. Türk temsilcisi Mustafa Şeref Bey konuyla ilgili değerlendirmelerde bulunurken 13 Ekim 1919 tarihli Hava Ulaştırmasının Düzenlenmesi ve 7 Temmuz 1905 tarihli Uluslararası Tarım Enstitüsünün Kurulmasına ilişkin sözleşmeler hakkında çekincelerini dile getirdi. Öte yandan 26 Eylül 1906 tarihli kibrit yapımında beyaz fosfor kullanılmasının yasaklanması hakkındaki sözleşmenin onaylanması ise kabul edildi. Ancak Mustafa Şeref Bey, Madde A başlığında 9 fıkra, Madde B başlığında 12 fıkra ve ayrıca Madde C ve Madde D başlıklarında önerilen tüm antlaşma ve sözleşmelerle ilgili hususlar müzakere edilirken söz konusu antlaşmaların kapitülasyonlarla ilgili nitelikleri olduğu yönündeki endişelerini dile getirdi. M. Serruys cevaben söz konusu antlaşma ve sözleşmelerin kapitülasyonlarla ilgili olmadığını ifade ederken M. Şeref Bey bu konuda ikna olmadı. Önerinin yeniden incelenmek üzere alt komisyona gönderilmesi Şeref Bey tarafından teklif edildi ise de Türk tarafı dışındaki tüm temsilciler bunu reddetti³³.

Lozan Barış Antlaşmasının çıkmaza girdiği dönemde Mütteliklerin İsmet Paşa'ya verdiği 31 Ocak 1923 tarihli tasarıda Afrika ile ilgili meseleler Kesim VII. Antlaşmalar başlığının 113. maddesinde 12. fıkrada yer alıyordu. Buna göre Türkiye'nin St. Germain-en-Laye Sözleşmesine katılmayı yükümleneceği bildirilmekteydi. 12. fıkra, 26 Şubat 1885 tarihli Berlin Genel Senedi ile 2 Temmuz 1890 tarihli Brüksel Beyanname ve Genel Senedinin yeniden incelenmesine yönelik St. Germain-en-Laye Sözleşmesinin kabulü hakkında idi³⁴.

32 *Lozan Tutanaklar-Belgeler*, Birinci Takım, C. II, s.182-183.

33 *Lozan Tutanaklar-Belgeler*, Birinci Takım, C. II, s.178-181. Türkiye'nin kapitülasyonlarla ilgili hassasiyetleri noktasında ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Budak, *Misâk-ı Milli'den Lozan'a İdealden Gerçeğe Türk Dış Politikası*, Küre Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2014, s. 304-306, 451-454.

34 *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler*, Birinci Takım, C. I, Kitap II, *Genel Oturumların Protokolleri ve Birinci Komisyonun Tutanakları ile Raporları (Ülke ve Askerlik Sorunları)*, çev. Seha L. Meray, Yapı Kredi Yay., 3. Baskı, İstanbul, 2001, s.92.

Lozan Konferansındaki barış görüşmeleri yaşanan görüş ayrılıkları sebebiyle 4 Şubat 1923'te kesintiye uğradı. İki buçuk ayı aşan bir aradan sonra 23 Nisanda başlayan ikinci dönem 1923 yılı 24 Temmuzunda antlaşmanın imzalanması ile sona erdi. 113. maddedeki antlaşma ve sözleşmelerin onaylanması konusu Ouchy Şatosunda 28 Nisan 1923 tarihinde saat 10.30'da M. Montagna'nın başkanlığında açılan oturumda yeniden gündeme geldi. M. Montagna başkanlığında gerçekleştirilen oturumda 3 sayılı tutanakta yer alan bilgilere göre 113. madde, yeniden incelenirken Hasan Bey, Türk Temsilci Heyetinin bu maddeyi kabul ettiğini söyledi. Öte yandan Hasan Bey, çekincelerini [ihtirazi kayıtlarını] daha iyi açıklama olanağı bulmak için maddenin uzmanlara gönderilmesi istediğini dile getirdi³⁵.

Bilahare söz konusu madde Ouchy Şatosunda 22 Haziran 1923 tarihinde saat 11.30'da M. Montagna'nın başkanlığında açılan oturumda müzakereye devam edildi. 9 sayılı tutanağa göre antlaşma tasarısında askıda kalmış maddeler incelenirken sıra Madde 113, fıkra 12'ye geldiğinde M. Montagna, Berlin Senedi ile Brüksel Genel Senedi ve Bildirisinin değiştirilmesini öngören ve St.-Germain-en-Laye Sözleşmesine Türkiye'nin katılmasına ilişkin çekincenin [ihtirazi kaydın], Yazı Komitesinin çalışmalarına katılan Türk hukuk danışmanınca kaldırılmış olduğunu bildirdi. M. Montagna, İsmet Paşa'dan bu konudaki görüş birliğini doğrulamasını istedi. İsmet Paşa, Türk heyetinin bu fıkıyla ilgili olarak ileri sürdüğü çekinceyi kaldırdığını doğruladı³⁶.

Tutanaklarda çekincenin niçin kaldırdığına dair İsmet Paşa ve diğer üyelerin açıklamaları bulunmamaktadır. Ancak öyle anlaşılıyor ki ilgili maddede yer alan birçok antlaşma ve sözleşmeyle birlikte gündeme gelen St. Germain-en-Laye Sözleşmesinin kapitülasyonlarla ilgili olma endişesi üzerine Türk heyeti, teklifi yeniden incelenmek üzere zaman kazanmak istedi. Yapılan değerlendirmeler sonucunda teklifin kapitülasyonlarla ilgili olmadığı görülünce çekince kaldırıldı. Böylece Türk tarafı St. Germain-en-Laye Sözleşmesini onaylamayı kabul etti. Lozan'da alınan bu karar doğrultusunda Türkiye, köleliğin ve köle ticaretinin kaldırılması ile ilgili meselelere dâhil olup uluslararası alanda bu konuda alınmış kararlara taraf oluyordu.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki aynı gün imzalanan ve yine St. German-en-Laye Sözleşmesi olarak adlandırılan “*Afrika'da mevadî kühuliyenin [alkollü maddelerin] tabi olacağı usule dair Senjermen-Anley'de imzalanan 10 Eylül 1919 tarihli mukavelename*” Afrika'daki alkollü maddelerin tabi olacağı usul ile ilgili esasları

35 *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler*, İkinci Takım, C. I, Kitap II, *Konferansın İkinci Dönemine İlişkin Tutanaklar ile Belgeler (23 Nisan ve 24 Temmuz 1923)*, çev. Seha L. Meray, Yapı Kredi Yay., 3. Baskı, İstanbul, 2001, s.18.

36 *Lozan Tutanaklar-Belgeler*, İkinci Takım, C. I, Kitap II, s. 99.

belirlemektedir³⁷. Aynı tarihli olup aynı adı taşıyan sözleşmelerin birbirine karıştırılması gerekmektedir.

Lozan Barış Antlaşması metninin son halinde, St. Germain-en-Laye Sözleşmesinin Türkiye tarafından kabulü antlaşmanın 100. maddesinde yer aldı. Söz konusu maddenin 12. fıkrası 26 Şubat 1885'te imzalanan Berlin Genel Senedi, 2 Temmuz 1890'de imzalanan Brüksel Beyannamesi ile Genel Senedinin yeniden incelenmesini içeren St. Germain-en-Laye'de imzalanan 10 Eylül 1919 tarihli sözleşmenin kabulü hakkında idi.

3. St. Germain-En-Laye Sözleşmesinin TBMM'de Onaylanması

Lozan Barış Antlaşmasının 100. maddesinin 12. fıkrasına göre Türkiye "26 Şubat 1885 tarihli Berlin senedi umumîsiyle, 2 Temmuz 1890 tarihli Brüksel beyanname ve senedi umumîsinin yeniden tetkikini mutazammın olarak Senjermen - Anley'de imzalanan 10 Eylül 1919 tarihli mukavelename"yi onaylamayı taahhüt etmekteydi³⁸. Böylece Versailles, Saint-Germain-En-Laye Antlaşmalarının yanında Lozan Barış Antlaşmasında da 10 Eylül 1919 tarihli St. Germain-en-Laye Sözleşmesine yönelik yükümlülüklerin kabulü söz konusu oldu.

TBMM Hükümeti Lozan Antlaşmasının maddelerini ve eklerini 23 Ağustos 1923'te onaylandı. St. Germain-en-Laye Sözleşmesinin de yer aldığı 99 ve 100. maddelerde katılması veya onaylanması yükümlenilen uluslararası antlaşma, sözleşme ve itilâfnamele re katılma veya onları tasdik işlemlerinin ne suretle gerçekleştirileceğinin tayin ve tefsirine ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu konuda hazırlanan 1/648 numaralı kanun lâyihası, Başvekâletten 15 Nisan 1926 tarih ve 6/1568 numaralı tezkere ile Hariciye Encümenine gönderilerek gerekli değerlendirmelerin yapılması istendi³⁹.

37 Sözleşmenin giriş kısmında Britanya İmparatorluğu, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Belçika, İtalya, Portekiz ve Japonya'nın yönetimleri altındaki Afrika topraklarında, alkollü içkileri sürekli artan vergilere tabi tutarak sürdürdükleri alkolizm tehlikesine karşı mücadelede devam etmek gerektiği dile getirilmekteydi. Ayrıca bileşimlerine giren ürünlerin doğası ya da düşük fiyatlarının uzun süreli kullanımları için sağladığı fırsatlar nedeniyle yerli halklar için özellikle tehlikeli hale gelen damıtılmış içkilerin ithalatının yasaklanması üzerinde durulmaktaydı. Son olarak, damıtılmış içkilerin yerel üretimi aynı zamanda sıkı bir şekilde kontrol edilmedikçe, alkollü içki ithalatına getirilen kısıtlamaların hiçbir etkisinin olmayacağı vurgulanmaktaydı. Sözleşme on bir madde olarak 10 Eylül 1919'da imza altına alındı. "Afrika'da mevadî kühuliyenin tabi olacağı usule dair Senjermen - Anley'de imzalanan 10 Eylül 1919 tarihli mukavelename", *Türkiye Cumhuriyeti'nce Tekrar Meriyete Konmaları veya İltihak veyahud Tasdik Edilmeleri Lozan Konferansı'nda Taahhüt Olunan Muahedat, Mukavelat ve İtilafnameler*, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, Ankara, 1928, s. 37-47.

38 "26 Şubat 1885 tarihli Berlin umumî senediyle, 2 Temmuz 1890 tarihli Brüksel umumî senedi ile beyannamesinin yeniden tetkikini mutazammın olarak Senjermen-Anley'de imzalanan 10 Eylül 1919 tarihli mukavelename", *Türkiye Cumhuriyeti'nce Tekrar Meriyete Konmaları veya İltihak veyahud Tasdik Edilmeleri Lozan Konferansı'nda Taahhüt Olunan Muahedat, Mukavelat ve İtilafnameler*, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, Ankara, 1928, s. 163-173.

39 *TBMM Zabıt Ceridesi (ZC)*, Devre: II, C. 25, İçtima Senesi: III, Doksan Beşinci İçtima, 6.5.1926, s. 45-6, Sıra Numarası: 157.

Hariciye Encümeni konu üzerinde çalıştı ve 25 Nisan 1926'da bir mazbata hazırladı. Buna göre encümen, Lozan Antlaşmasının 100. maddesindeki fıkralardan bazılarının gerekli görüldüğü takdirde onaylanması gerektiğini değerlendirdi. Örneğin aynı maddenin 13. fıkrasında yer alan “1 Mayıs 1920 tarihli protokol ahkâmını tatbiken vaziyeti coğrafîyesinin iktiza ettirdiği tadilâta, Türkiye nail olduğunu gördüğü takdirde” gibi bir keyfiyet ihtiva ettiğini, bu sebeple adı geçen şartların oluşup oluşmadığının anlaşılabilmesi için onaylanacak maddelerin tespit edilerek maddelerin ayrı ayrı Meclise sunulmasının gerekli olduğunu dile getirdi.

Hariciye Encümenin görüş yazısını 6 Nisan 1926 tarihinde Başvekâlete gönderen Hariciye Vekili Doktor Tevfik Rüştü Bey kendisi de bazı değerlendirmeler yaptı. Tevfik Rüştü Bey'e göre Lozan Antlaşmasının 99. ve 100. maddelerinde sayılan uluslararası antlaşma, mukavele ve itilâfnameler için ne şekilde onay ve katılma işlemi uygulanacağını tespit etmek için encümenin raporu TBMM Genel Kuruluna sunuldu. Kendisinin değerlendirmelerine göre ise Lozan Muahedesinin 99. maddesinde bir takım uluslararası antlaşma, sözleşme ve itilâfnamelerin Türkiye ile taraf olan diğer devletlerden bu konularla ilgili olanlar arasında yeniden geçerli olacağı ve 100. maddesinde de Türkiye'nin yine bir takım uluslararası antlaşma ve sözleşmelere katılacağı veya bunları onaylayacağı yazılı idi.

99. maddede yer alan uluslararası vesikalara daha önceden Türkiye tarafından katılım sağlanmış ve onaylanmıştı. Bu türden antlaşma ve sözleşmelerin I. Dünya Savaşı öncesinde hükümlerine zaten riayet edilmekte idi. Bu nedenle Lozan Barış Antlaşmasının yürürlüğe girmesini müteakip bunların tekrar geçerli olmaları için herhangi bir işleme gerek görülmedi. Ancak 100. maddede bildirilenlere yeniden katılım sağlanması veya bunların tasdik edilmeden önce bu tür uluslararası belgelerin tercüme ve basımının sağlanarak Türkiye Büyük Millet Meclisine sevk edilmesi gerekli idi. Bunun ardından Meclis tarafından onaylanma zorunluluğu hususunda kanun çıkarmanın gerekli olup olmadığı tereddüdü de yaşanınca ihtiyaten birinci şık tercih edildi. Ancak bu şekilde işlem yapılmasının vakit alacağı anlaşıldı. Bu durumda antlaşmaya bağlı olarak yapılması gereken işlemlerin gecikmesi Lozan'da imzalanmış ticaret sözleşmelerinde yer alan bazı işlemlerin gerçekleştirilmesi ve onaylanmasının gecikmesine sebep olacaktı. Bu tür ertelemeler ticari anlamda başka sorunları beraberinde getirebilirdi. Zaten antlaşma ve ticaret sözleşmeleri Meclis tarafından onaylandığı için Hükümetin esas itibarıyla herhangi bir şüphe ve tereddüde mahal bırakmamak üzere Meclisten bu hususta bir tefsir

kararı olarak vekâletlere gerekli tebligatın yapılmasının uygun olacağını dile getirdi⁴⁰. Konuyla ilgili Hariciye Encümeni mazbatası 6 Mayıs 1926'da TBMM'de okunup oylandı⁴¹.

Karar Resmi Ceridenin 18 Mayıs 1926 tarihli nüshasında yayımlanarak yürürlüğe girdi. Alınan karara göre Lozan Antlaşmasınının 100. maddesindeki fıkralardan bazıları örneğin 13. fıkra “1 Mayıs 1920 tarihli protokol ahkâmını tatbikan vaziyeti coğrafiyesinin iktiza ettirdiği tadilâta Türkiye nail olduğunu gördüğü takdirde” gibi bazı kayıtları içerdiği için söz konusu antlaşmanının 99 ve 100. maddelerinde sayılan uluslararası antlaşma, sözleşme ve itilâfnameler için adı geçen kayıtların “*tahakkuk edip etmediği anlaşılabilir üzere tasdik edilecek maddelerin tespit ettirilerek ayrı ayrı Meclise sunulması*” kararlaştırıldı⁴².

Türkiye, Lozan'dan sonra da kölelikle ilgili uluslararası sözleşmelere taraf oldu. 1919'da St. Germain-en-Laye Sözleşmesini imzalayan devletler, kara ve deniz yoluyla yapılan köle ticaretinin ve köleliğin tüm yönleriyle tamamen ortadan kaldırılmasını sağlama niyetlerini teyit etmişlerdi. Sözleşmeyle uluslararası köle ticaretinin tam olarak denetim altına alınması ve tüm dünyada pratik bir etki kazandırmak amaçlanmaktaydı. Bu bağlamda Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından 12 Haziran 1924 tarihinde atanan Geçici Kölelik Komisyonunun raporu dikkate alarak 25 Eylül 1926'da köleliğin mümkün olan en kısa zamanda kaldırılması için tavsiye kararı aldı⁴³. 25 Eylül 1926'da Milletler Cemiyeti Genel Kurulu tarafından kabul edilen “*Kölelik Sözleşmesi*” otuz altı devletin temsilcileri tarafından aynı tarihte imzalandı. Bu sözleşme ile zorla çalıştırmanın köleliğe benzer koşullara dönüşmesinin önlenmesi gerektiğine de vurgu yapılmaktaydı. Sözleşmenin üçüncü maddesi doğrudan köle ticareti ile ilgili idi⁴⁴.

Birleşmiş Milletlerin 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini yayımlaması köle ticaretinin önlenmesinde farklı bir evreyi başlattı. Beyannameye göre “*Hiçbir kimse kölelik veya kulluk altında bulundurulamaz; kölelik ve köle ticareti, her türlü*

40 TBMM ZC, Devre: II, C. 25, İctima Senesi: III, Doksan Beşinci İctima, 6.5.1926, s. 42.

41 TBMM ZC, Devre: II, C. 25, İctima Senesi: III, Doksan Beşinci İctima, 6.5.1926, s. 45-6, Sıra Numarası: 157.

42 “Lozan Ahidnâmesinin 99 ve 100 üncü Maddelerinde Ta'dâd Olunan Beyne'l-Milel Mü'âhede, Mukâvele ve İtilâfnâmelerin Tasdik ve İtilâk Mu'âmelelerine Sûret-i icrâsi Hakkında”, *Resmî Ceride*, Karar No: 241, Sene: 4, S. 375, 18.05.1926, s. 1441.

43 Abdullah Özdağ, “Afrika'da Esir Ticaretinin...”, s. 244-302.

44 “The Relation Between the Articles Concerning the Law of the Sea Adopted by the International Law Commission and International Agreements Dealing With the, Suppression of the Slave Trade”, *The Official Records of the United Nations Conference on the Law of the Sea*, Volume I (Preparatory Documents), Document: A/CONF.13/7, United Nations Conference on the Law of the Sea, Geneva, Switzerland, 24 February to 27 April 1958, s. 166-167; <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/slavery-convention> (Erişim Tarihi: 09.05.2023).

şekliyle yasaktır"⁴⁵. Böylece köle ticareti tamamen ortadan kaldırıldı⁴⁶. Ayrıca 1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde yer alan hükümler ve diğer tamamlayıcı protokollerle insanların köle yapılamayacağı da garanti edilen haklar arasına alındı⁴⁷.

Milletler Cemiyeti aldığı kararlarla 1919'da imzalanan St. Germain-en-Laye Sözleşmesinin Afrika kıtasındaki bölgesel uygulamalarının çok ötesine geçildi. Köleliği engellemeye yönelik daha da katı hükümler tüm kıtaya yayıldı⁴⁸. 25 Eylül 1926 tarihli Kölelik Sözleşmesi, 23 Ekim 1953'te Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen ve sözleşme kapsamında Milletler Cemiyeti tarafından üstlenilen işlevleri Birleşmiş Milletlere devreden bir Protokol ile değiştirildi. 30 Eylül 1957 itibarıyla otuz yedi devlet, 1953 Protokolü ile değiştirilen 1926 Sözleşmesine taraf oldu.

Köle ticareti sorununu ele alan en son uluslararası belge, Birleşmiş Milletler himayesinde Cenevre'de toplanan Tam Yetkili Temsilciler Konferansı tarafından 7 Eylül 1956 tarihinde kabul edilen ve imzaya açılan "*Köleliğin, Köle Ticaretinin ve Köleliğe Benzer Kurum ve Uygulamaların Kaldırılmasına Dair Ek Sözleşme*" idi (E/CONF.24/23). Sözleşme otuz dokuz devlet tarafından imzalandı. 30 Eylül 1957 tarihi itibarıyla onaylanan sözleşme Beyaz Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Kamboçya, Laos, Ürdün, Sudan, SSCB, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı olmak üzere yedi devlet tarafından kabul edildi. Sözleşme 30 Nisan 1957 tarihinde yürürlüğe girdi⁴⁹. Türkiye, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 7 Eylül 1956'da kabul ettiği "*Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına Dair Ek Sözleşme*"sini 27 Aralık 1963'te onayladı⁵⁰. Böylece Türkiye, kölelik ve benzer kurum ve uygulamaların kaldırılması sürecinde uluslararası hukuk çerçevesinde hareket etti.

Sonuç

Lozan Barış Antlaşması söylenegeldiği üzere sadece Türk-Yunan çatışmasını çözen bir antlaşma değildi. Bu antlaşma aynı zamanda Osmanlı Devleti'nden kalan yüzyıllık

45 http://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/udhr/ankara_udhr_turkish.pdf (Erişim Tarihi: 09.05.2023).

46 Güven Dinç - Cemil Çelik, "Kıbrıs'ta Kölelik (1800-1878)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 5, S. 23, Güz 2012, s. 187.

47 Abdullah Özdağ, "Afrika'da Esir Ticaretinin...", s. 244-302.

48 Hugo Fischer, "The Suppression of Slavery...", pp. 503-522

49 *A/CONF.13/7, United Nations Conference on the Law of the Sea*, Geneva, Switzerland, 24 February to 27 April 1958, s. 166-167.

50 "Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına dair Ek Sözleşmenin onaylanmasının uygun bulunduğu hakkında Kanun", Kanun No: 361 Kabul tarihi: 27/12/1963, *Resmî Gazete*, S. 11599, 6 Ocak 1964, s. 1-3.

sorunların çözümüne yönelik bir perspektif sunuyordu. Bunun en önemli göstergelerinden birisi Osmanlı Devleti'nin de taraf olduğu 26 Şubat 1885'te imzalanan Berlin Genel Senedi ile 2 Temmuz 1890'da imzalanan Brüksel Beyannamesi ve Genel Senedini revize eden 10 Eylül 1919 tarihli St. Germain-en-Laye Sözleşmesinin Türkiye'nin önüne konulmasıydı. Zira Osmanlı Hükümeti, 10 Eylül 1919 tarihli St. Germain-en-Laye Sözleşmesine taraf değildi.

Türkiye'nin katılmayı ve onaylamayı taahhüt ettiği St. Germain-en-Laye Sözleşmesi kaynaklarda genel olarak köle ticaretinin önlenmesine yönelik esaslarla anılmaktaydı. Esasen sözleşmede daha ziyade Afrika'nın ticari geleceğine dair maddeler de yer almaktaydı. Bununla birlikte şunu da unutmamak gerekir ki Türkiye, Lozan Barış Antlaşmasınının 100. maddesine konulan St. Germain-en-Laye Sözleşmesine taraf olmakla köleliği ve köle ticaretini reddetme inisiyatifini göstermiş oldu.

Müttefikler I. Dünya Savaşı'nın galipleri olarak Orta Doğu coğrafyasını şekillendirirken köleliğin ve köle ticaretinin yasaklanması söylemi üzerinden Afrika'daki üslerini koruyabilmek için savaşın yenilen devletlerine Afrika'nın statüsünü kabul ettirmeye çalışıyorlardı. Bunu büyük ölçüde başarmışlardı. I. Dünya Savaşı'nda yenilmiş Almanya'ya Versailles Barış Antlaşmasını imzalatırken söz konusu antlaşmanın maddelerinin arasına Berlin Senedi ve Brüksel Senedinin revize edileceğine dair bir madde dikte ettirildi. Keza St. Germain-En-Laye Antlaşması yoluyla Avusturya'nın aynı maddeyi kabul etmesi sağlandı. Aynı madde Macaristan ile imzalanan Trianon Barış Antlaşmasında da yer almaktaydı. Sıra Türkiye'ye gelmişti. Türkiye'ye de Lozan Barış Antlaşması yoluyla aynı esaslar kabul ettirildi. Böylece Müttefikler, Orta Doğu'yu paylaşırken Afrika'yı da ticari ve siyasi açıdan istedikleri gibi dizayn etme imkânına kavuştu. Türkiye öncelikli sorunlarını çözebilmek için St. Germain-en-Laye Sözleşmesi gibi bazı uluslararası sözleşmeleri yükümlendi.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) Meclis-i Vükela Mazbataları (MV), 1/13, s. 1-3 (H. 15/04/1302).

İrâde Hariciye (İ.HR.), 295/18661 (H. 28/01/1302).

Yıldız Esas Evrakı (Y.EE), 73/17, s. 1 (H. 06/L/1302).

Yıldız Sadaret Resmî Maruzat Evrakı (Y.A.RES), 51/19, 002-(H. 15-11-1307).

Yıldız Perakende Sadâret Hususî Maruzât Evrakı (Y.A.HUS), 180/46, s. 1 (H. 14/S/1302).

2. Resmî Yayınlar

“26 Şubat 1885 tarihli Berlin umumî senediyle, 2 Temmuz 1890 tarihli Brüksel umumî senedi ile beyannamesinin yeniden tetkikini mutazammın olarak Senjermen-Anley’de imzalanan 10 Eylül 1919 tarihli mukavelename”, *Türkiye Cumhuriyeti’nce Tekrar Meriyete Konmaları veya İltihak veyahud Tasdik Edilmeleri Lozan Konferansı’nda Taahhüt Olunan Muahedat, Mukavelat ve İtilafnameler*, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, Ankara, 1928, s. 163-173.

“Afrika’da mevadî kühuliyenin tabi olacağı usule dair Senjermen-Anley’de imzalanan 10 Eylül 1919 tarihli mukavelename”, *Türkiye Cumhuriyeti’nce Tekrar Meriyete Konmaları veya İltihak veyahud Tasdik Edilmeleri Lozan Konferansı’nda Taahhüt Olunan Muahedat, Mukavelat ve İtilafnameler*, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, Ankara, 1928, s. 37-47.

Afrika-yı Garbi İşlerine Dair Berlin’de Mün’akid Konferans Mazbatalarının Tercümesidir, Matbaa-yı Osmaniye, Dersaadet, 1302.

Düstur, Tertip 1, C. 4, İstanbul, 1296.

Düstur, Tertip 1, C. 6, (4 Zilka’de 1304,14 Ramazan 1312,13 Temmuz 1303(1887)-27 Şubat 1310(1890), Başvekâlet Devlet Matbaası, Ankara, 1939.

Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler, Birinci Takım, C. II, *İkinci Komisyonu Tutanakları ile Raporları (Yabancılar Uygulanacak Rejim)*, çev. Seha L. Meray, Yapı Kredi Yay., 3. Baskı, İstanbul, 2001.

Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler, Birinci Takım, C. I, Kitap II, *Genel Oturumların Protokolleri ve Birinci Komisyonun Tutanakları ile Raporları (Ülke ve Askerlik Sorunları)*, çev. Seha L. Meray, Yapı Kredi Yay., 3. Baskı, İstanbul, 2001.

Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler, İkinci Takım, C. II, *Konferansda İmzalanan Senetler (30 Ocak ve 24 Temmuz 1923)*, çev. Seha L. Meray, Yapı Kredi Yay., 3. Baskı, İstanbul, 2001.

Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler, İkinci Takım, C. I, Kitap II, *Konferansın*

İkinci Dönemine İlişkin Tutanaklar ile Belgeler (23 Nisan ve 24 Temmuz 1923), çev. Seha L. Meray, Yapı Kredi Yay., 3. Baskı, İstanbul, 2001.

Resmî Ceride, Sene: 4, S. 375, 18.05.1926.

Resmî Gazete, S. 11599, 6 Ocak 1964.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: II, C. 25, İçtima Senesi: III, Doksan Beşinci İçtima, 6.5.1926, s. 45-6, Sıra Numarası: 157.

Türkiye Cumhuriyeti'nce Tekrar Meriyete Konmaları veya İltihak veyahud Tasdik Edilmeleri Lozan Konferansı'nda Taahhüt Olunan Muahedat, Mukavelat ve İtilafnameler, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, Ankara, 1928.

3. Araştırma Eserler

A/CONF.13/7, United Nations Conference on the Law of the Sea, Geneva, Switzerland, 24 February to 27 April 1958.

Bozkurt, Gülnihal: “Köle Ticaretinin Sona Erdirilmesi Konusunda Osmanlı Devletinin Taraf Olduğu İki Devletlerarası Anlaşma”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C. 1, S. 1, Şubat 1990, s. 45-77.

Budak, Mustafa, *Misâk-ı Milli'den Lozan'a İdealden Gerçeğe Türk Dış Politikası*, Küre Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2014.

“Convention Signed at Saint Germain-en-Laye, September 10, 1919 Revising the general act of Berlin of 1885 and the general act and declaration of Brussels of 1890”, *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1928*, Volume I, United States Government Printing Office, Washington, 1942.

Dinç, Güven – Çelik, Cemil: “Kıbrıs'ta Kölelik (1800-1878)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 5, S. 23, Güz 2012, s. 185-196.

Elias, T. O.: “The Berlin Treaty and the River Niger Commission”, *The American Journal of International Law*, Oct., 1963, Vol. 57, No. 4 (Oct., 1963), pp. 873-882.

Fischer, Hugo: “The Suppression of Slavery in International Law: II”, *The International Law Quarterly*, Oct., 1950, Vol. 3, No. 4 (Oct., 1950), pp. 503-522.

http://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/udhr/ankara_udhr_turkish.pdf (Erişim Tarihi: 09.05.2023).

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1928v01/d311> (Erişim Tarihi: 09.05.2023).

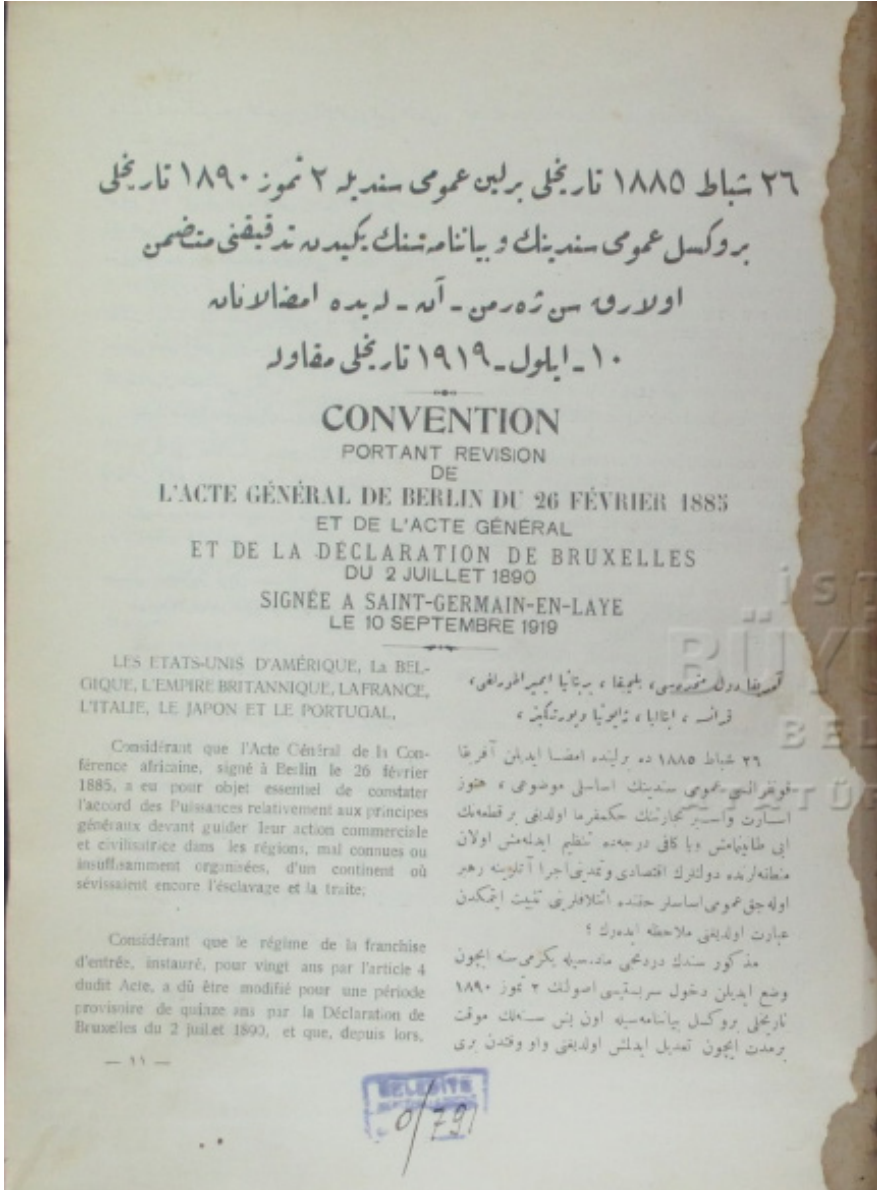
<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/slavery-convention> (Erişim Tarihi: 09.05.2023)

Keith, Arthur Berriedale: *The Belgian Congo and The Berlin Act*, Clarendon Press, Oxford, 1919.

- Konan, Belkıs: “Osmanlı Devleti’nden Erken Cumhuriyet Dönemine Kadın Ticaretinin Engellenmesi Yolunda Yapılan Girişimler”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 70, S. 4, 2021, s. 1479-1504.
- Koponen, Juhani: “The Partition of Africa: A Scramble for a Mirage?”, *Nordic Journal of African Studies*, 2/1, 1993, s. 117-135.
- Kurnaz Şahin, Feyza: *Çanakkale Savaşları ve Kara Afrika Basını Savaşı, Basın ve Propaganda*, 2. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara, 2020.
- Meray, Seha L.: “Devletler Hukukuna Göre Ülke İktisabı Şekilleri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 10, S. 3, Mart 1955, s. 78-106.
- Özdağ, Abdullah: “Afrika’da Esir Ticaretinin Yasaklanması: Brüksel Konferansı (1890)”, *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, C. 2, S. 1, Mayıs 2018, s. 244-302.
- Parlatır, İsmail: “Türk Sosyal Hayatında Kölelik”, *Belleten*, C. 47, S. 187, Temmuz 1983, s. 805-830.
- Şahin, Gürsoy: “Afrika’nın Sömürgeleştirilme Sürecinde Berlin Konferansı (1884-1885) ve Afrika Basınına Yansımaları”, *History Studies*, C. 10, No 1, Şubat 2018, s. 247-268.
- “The Relation Between the Articles Concerning the Law of the Sea Adopted by the International Law Commission and International Agreements Dealing With the, Suppression of the Slave Trade”, *The Official Records of the United Nations Conference on the Law of the Sea*, Volume I (Preparatory Documents), Document: A/CONF.13/7, United Nations Conference on the Law of the Sea, Geneva, Switzerland, 24 February to 27 April 1958.
- “Treaty of Peace Between The Allied and Associated Powers and Hungary”, <http://www.gwpda.org/versa/tri5.htm> (Erişim Tarihi: 09.05.2023).

EK-1

10 Eylül 1919 Tarihli Saint Germain-En-Laye
Sözleşmesinin İlk Sayfası

"26 Şubat 1885 tarihli Berlin umumî senediyle...", s. 163-173.

